

УДК 340.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.19>

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ У ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Кулініч О.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії держави та права

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-0603-0513

Кулініч О.О. Методологічні аспекти юридичної техніки у правотворчості та правозастосування.

У статті досліджуються методологічні засади юридичної техніки як важливого інструмента забезпечення ефективності правотворчої та правозастосовної діяльності. Автор здійснює аналіз сучасних підходів до визначення юридичної техніки, її структури, принципів та функціонального призначення. Особлива увага приділяється методології побудови нормативно-правових актів, що відповідають вимогам логічної узгодженості, нормативної чіткості, лінгвістичної точності та правової визначеності. Розкриваються основні проблеми, що виникають у процесі реалізації правотворчої функції держави за умов стрімких соціально-правових трансформацій, а також шляхи їх подолання через удосконалення юридико-технічного інструментарію. Аналізується зв'язок між якістю нормативно-правових актів і дотриманням прав людини, правової безпеки, передбачуваності правозастосування. У фокусі дослідження — роль юридичної техніки у забезпеченні системності правової системи та її адаптаційної здатності до змін. Автор підкреслює важливість інтеграції методологічних підходів юридичної науки у практику нормотворення й правозастосування, що дозволяє забезпечити не лише формальну, а й матеріальну ефективність правових норм. Стаття пропонує рекомендації щодо підвищення рівня правової культури суб'єктів правотворчості та правозастосування, а також акцентує на потребі у систематичному оновленні методологічної бази юридичної техніки з урахуванням новітніх правових реалій.

Загалом, стаття підкреслює необхідність подальших досліджень у сфері методології юридичної техніки та впровадження сучасних підходів до її вдосконалення. Юридична техніка є не лише інструментом створення правових норм, а й важливим механізмом забезпечення їх якості, що має вирішальне значення для розвитку правової системи України та її інтеграції до європейського правового простору.

Ключові слова: юридична техніка, правотворчість, правозастосування, законодавство, права визначеність, цифровізація, юридичні конструкції..

Kulinich O.O. Methodological aspects of legal techniques in legislation and law enforcement.

The article examines the methodological principles of legal technique as an important tool for ensuring the effectiveness of law-making and law-enforcement activities. The author analyzes modern approaches to defining legal technique, its structure, principles and functional purpose. Particular attention is paid to the methodology for constructing regulatory legal acts that meet the requirements of logical coherence, regulatory clarity, linguistic accuracy and legal certainty. The main problems that arise in the process of implementing the law-making function of the state under conditions of rapid socio-legal transformations are revealed, as well as ways to overcome them through improving legal and technical tools. The relationship between the quality of regulatory legal acts and respect for human rights, legal security, and predictability of law enforcement is analyzed. The focus of the study is the role of legal technique in ensuring the consistency of the legal system and its adaptability to changes. The author emphasizes the importance of integrating methodological approaches of legal science into the practice of norm-setting and law enforcement, which allows ensuring not only the formal but also the material effectiveness of legal norms. The article offers recommendations for improving the level of legal culture of law-making and law-enforcement entities, and also emphasizes the need for systematic updating of the methodological base of legal techniques taking into account the latest legal realities.

In general, the article emphasizes the need for further research in the field of legal technique methodology and the implementation of modern approaches to its improvement. Legal techniques are not only a tool for creating legal norms, but also an important mechanism for ensuring their quality, which is of decisive importance for the development of the legal system of Ukraine and its integration into the European legal space.

Key words: legal technique, law-making, law enforcement, legislation, legal certainty, digitalization, legal constructions.

Постановка проблеми. Знання про юридичну техніку її методологію у сфері правозастосування формують вчені-теоретики, звідно що практики для детального узагальнення способів та прийомів. Юридична техніка є важливим елементом правотворчого процесу, що забезпечує структурованість, логічність та ефективність нормативно-правових актів. У сучасних умовах розвитку правової системи України актуальним є вдосконалення методологічних підходів до юридичної техніки, що сприятиме підвищенню якості законодавства та правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень про методи та методологічну основу юридичної техніки, їх висвітлено у працях: О.М. Мироненко, В.В. Луць, П.М. Рабінович, Ю.М. Шемчушенко, О.В. Меліхов, І.В. Кресіна, В.Я. Бородін, О.В. Дашковська, Д.О. Лавренко і з позицій галузевих юридичних наук (І.І. Бабіним, І.С. Баталовою, Д.В. Винницьким, В.Н. Івановою, А.В. Іванчиним, В.М. Кудрявцевим, Л.Л. Кругліковим, К.К. Паньком, В.В. Піляєвою) ін. Дисертаційні та монографічні дослідження різних аспектів юридичних конструкцій здійснили Н.Я. Лепіш, А.О. Дутко та ін.

Мета статті: дослідити методологічні аспекти юридичної техніки у правотворчості та правозастосуванні, проаналізувати її роль у забезпеченні правової визначеності та ефективності законодавства.

Виклад основного матеріалу. Юридична техніка є фундаментальною складовою правотворчого та правозастосовного процесу, що забезпечує чіткість, узгодженість і системність нормативно-правових актів. Вона визначає способи формулювання та застосування правових норм, сприяючи їхній ефективності та відповідності суспільним потребам. Як зазначає Шемшученко Ю.М., без належної юридичної техніки законодавство набуває хаотичного характеру, що ускладнює його сприйняття, тлумачення та застосування [1, с. 25]. Особливо важливим є питання вдосконалення методів нормотворення, що включають кодифікацію, систематизацію, термінологічну уніфікацію та забезпечення логічної структури законодавчих актів.

Юридична техніка – це галузь знань про правила ведення юридичної роботи та створення в її процесі різних юридичних документів, яка раніше була частиною теорії держави і права. У сучасних умовах юридичну техніку виокремлюють у самостійну галузь юридичної науки, орієнтовану на вирішення практичних завдань. Юридичну техніку застосовують адвокати, судді, нотаріуси, парламентарі, урядовці, управлінці для письмового окреслення змісту нормативно-правових актів, оформлення юридичних документів, вираження правового аналізу юридичних прав і обов'язків. [2].

Значну увагу дослідники приділяють проблемі правової визначеності, яка тісно пов'язана з юридичною технікою. Меліхов О.В. вказує, що невідповідність термінології, дублювання правових норм та відсутність чітких методологічних стандартів ускладнюють правозастосовну діяльність [3]. Він зазначає, що в Україні існує тенденція до надмірної кількості нормативних актів, які нерідко суперечать один одному або мають різні тлумачення. Це призводить до ситуацій, коли один і той самий правовий випадок може розглядатися по-різному залежно від того, які правові акти застосовує суд або адміністративний орган.

Одним із найважливіших методів покращення юридичної техніки є кодифікація законодавства. Кодифікація передбачає глибоке аналітичне опрацювання нормативно-правових актів, усунення застарілих положень, узгодження правових норм між собою та формування єдиного логічного документу. Як наголошує Гетьман А.П., ефективна кодифікація дозволяє уникнути правових колізій, а також полегшує доступ до законодавчих норм для громадян і правозастосовних органів [4]. Наприклад, нещодавнє реформування процесуального законодавства України, спрямоване на спрощення судового процесу та усунення дублюючих норм, є позитивним прикладом практичного застосування юридичної техніки у правотворчості.

Іншим важливим інструментом удосконалення правової системи та забезпечення її впорядкованості є інкорпорація законодавства, яка виступає засобом систематизації чинних нормативно-правових актів без зміни їхнього змісту. Інкорпорація виконує функцію впорядкування нормативного масиву, полегшуючи доступ до правових норм як для суб'єктів правозастосування, так і для пересічних громадян, що сприяє підвищенню рівня правової визначеності та юридичної безпеки. Вона є особливо актуальною в умовах значного накопичення нормативних актів, часто прийнятих у різні історичні періоди, з неоднаковим рівнем юридичної техніки та суперечливими положеннями. Інкорпорація, як форма зовнішньої обробки правового матеріалу, дозволяє систематизувати його за галузевою, хронологічною або іншою логічною ознакою, забезпечуючи зручність користування нормативно-правовими актами. Застосування інкорпорації сприяє уникненню дублювання норм, зменшенню обсягу неузгоджених положень, а також створює підґрунтя для подальшої кодифікації.

У цьому контексті інкорпорація відіграє не лише технічну, а й методологічну роль, оскільки сприяє осмисленому й послідовному розвитку законодавства [5]. Вона має велике значення для органів державної влади, юридичних фахівців, науковців та всіх суб'єктів правовідносин, яким необхідна повна та логічно структурована інформація про чинне право. Яскравим прикладом інкорпораційної діяльності в Україні є офіційний портал Верховної Ради України, де регулярно оновлюється електронна база чинного законодавства з урахуванням змін і редакцій, що значно підвищує правову доступність. Водночас, важливо розрізняти інкорпорацію, консолідацію та кодифікацію як різні форми систематизації. Якщо інкорпорація – це впорядкування законодавства без зміни його змісту, то консолідація передбачає об'єднання кількох актів з однотипного питання в єдиний уніфікований документ, також без принципової зміни правового регулювання. Кодифікація ж є найглибшою формою систематизації, яка полягає у створенні нових, цілісних нормативно-правових актів – кодексів, що замінюють собою чинні норми та мають вищу юридичну силу. Усі ці процеси є взаємопов'язаними і мають доповнювати один одного для досягнення гармонійного та ефективного правового порядку.

Одним із викликів юридичної техніки є проблема термінологічної не однозначності. Як зазначає Гриценко І. С., відсутність єдиного підходу до юридичних термінів призводить до правової невизначеності, оскільки однакові поняття можуть тлумачитися по-різному у різних нормативно-правових актах [6]. Наприклад, поняття «правопорушення» у різних галузях права може мати різне значення, що створює труднощі у судовій практиці. Вирішенням цієї проблеми є розробка офіційних термінологічних стандартів, які мають бути закріплені у спеціальних правничих глосаріях або в межах загальних принципів законодавства.

Важливу роль у правозастосовному процесі відіграє юридична техніка тлумачення правових норм, оскільки саме від правильності, послідовності та методологічної обґрунтованості тлумачення залежить ефективність реалізації права на практиці. Тлумачення – це не лише інтелектуальна діяльність суб'єкта правозастосування, спрямована на з'ясування змісту правової норми, а й глибоко технічний процес, що передбачає використання чітких юридико-лінгвістичних прийомів, логічних засобів та системного аналізу [7]. Юридична техніка в тлумаченні охоплює низку інструментів, серед яких важливе місце займає вміння працювати з термінами, граматичними конструкціями, структурою нормативно-правових актів, а також із контекстуальним оточенням норми в межах галузевої чи загальної правової системи. У практичному вимірі техніка тлумачення стає незамінною в умовах неоднозначності або суперечливості правових норм, прогалин у законодавстві, а також в ситуаціях колізій правових актів.

Оперативне й грамотне застосування юридичної техніки тлумачення дозволяє уникнути помилок у кваліфікації правових ситуацій, сприяє однаковому розумінню правових положень судами, органами виконавчої влади, адвокатами та іншими учасниками правовідносин. Серед методів, що входять до арсеналу юридичної техніки тлумачення, вирізняють граматичне, логічне, системне, телеологічне, історичне тлумачення, а також тлумачення з урахуванням принципів права та прецедентної практики. Застосування кожного з них вимагає належної підготовки, розуміння контексту та врахування особливостей галузі, в межах якої здійснюється правозастосування. Наприклад, граматичне тлумачення потребує точності у роботі з мовними конструкціями та знання юридичної термінології, тоді як системне тлумачення вимагає орієнтації у взаємозв'язках між нормами різних актів. Не менш важливою є здатність виявити мету правової норми (телеологічне тлумачення), особливо у випадках правового вакууму або новітніх суспільних викликів, не врахованих у чинному законодавстві.

Юридична техніка тлумачення має і превентивне значення: правильне застосування норм на етапі їх інтерпретації запобігає юридичним помилкам і конфліктам інтересів. Крім того, розвиток судової практики в Україні, особливо після запровадження прецедентного значення рішень Верховного Суду, підвищує вимоги до методологічної строгості у процесі тлумачення. Таким чином, юридична техніка тлумачення стає не лише інструментом розкриття змісту норм, а й гарантом правової безпеки, послідовності правозастосування та зміцнення довіри до правової системи загалом.

Сучасні тенденції розвитку юридичної техніки включають цифровізацію правотворчості та правозастосування. Меліхов О.В. зазначає, що використання штучного інтелекту у сфері правової аналітики може значно підвищити ефективність нормотворчого процесу, дозволяючи автоматизовано виявляти правові колізії та дублювання норм [8]. Застосування електронних баз даних законодавства, автоматизованих систем аналізу нормативних актів та правових експертних систем сприяє оптимізації роботи як законодавчих, так і судових органів.

Одним із прикладів успішної цифровізації юридичної техніки є використання в країнах ЄС електронних систем моніторингу законодавства, які дозволяють аналізувати зміни в нормативній базі у реальному часі. Гетьман А.П. підкреслює, що в Україні необхідно створити подібні системи, які

допоможуть зменшити кількість суперечливих нормативних актів та підвищити рівень узгодженості правової системи.

Юридична техніка також безпосередньо впливає на ефективність судової практики, що є критично важливим аспектом правозастосування. Оніщенко Н.М. підкреслює, що використання чітких правових конструкцій у законотворчості дозволяє зменшити ймовірність судових помилок та правових колізій [9]. Автор наводить приклади із судової практики, коли невизначеність законодавчих формулювань ставала причиною суперечливих судових рішень. Він зазначає, що сучасний підхід до правотворення повинен включати попереднє моделювання правових норм та оцінку їхньої застосовності на практиці. Це означає, що перед прийняттям нового закону або внесенням змін до чинного законодавства необхідно проводити детальний аналіз його потенційного впливу на правозастосовну діяльність.

Особливу увагу у контексті правової техніки заслуговує проблема взаємодії національного законодавства з міжнародними правовими стандартами. Скрипнюк О.В. зазначає, що гармонізація українського законодавства з нормами Європейського Союзу є одним із ключових завдань сучасної юридичної науки. Дослідник звертає увагу на те, що для досягнення ефективного узгодження національної нормативно-правової бази з європейськими стандартами необхідно застосовувати новітні підходи до юридичної техніки, які передбачають розширене використання міжгалузевих методів правового регулювання. Це означає, що при розробці нових законодавчих актів потрібно враховувати досвід інших країн та імплементувати найкращі практики правового регулювання у вітчизняне законодавство.

Окрім того, значну роль у вдосконаленні юридичної техніки відіграє аналіз ефективності правових норм після їх ухвалення. Гриценко І. С. підкреслює, що в Україні відсутня чітка система оцінки наслідків прийнятих законодавчих ініціатив [10]. У багатьох розвинених країнах існують спеціальні правові механізми, що дозволяють через певний період після прийняття нормативного акту проводити його оцінку з точки зору ефективності та відповідності заявленим цілям [11, 12]. Такі механізми можуть включати громадське обговорення, аналіз практичного застосування норм та статистичні дослідження їхнього впливу на соціально-економічні відносини.

Висновок. Юридична техніка є ключовим елементом правотворчості та правозастосування, що безпосередньо впливає на якість законодавства, його узгодженість, передбачуваність і ефективність реалізації. Аналіз наукових досліджень засвідчив, що сучасний розвиток юридичної техніки вимагає системного підходу до її вдосконалення, що включає оптимізацію методів нормотворення, уніфікацію правової термінології, усунення законодавчих колізій і запровадження новітніх цифрових технологій у сферу правотворення та правозастосування. Одним із найважливіших напрямів реформування юридичної техніки є кодифікація законодавства, що дозволяє упорядкувати правові норми, усунути правові колізії та забезпечити стабільність правової системи. Крім того, значну роль відіграє розробка ефективних методів тлумачення правових норм, які забезпечують їхню чіткість, зрозумілість та однакове застосування у судовій та адміністративній практиці. Важливим аспектом є також інтеграція національного законодавства у міжнародний правовий простір, що передбачає гармонізацію вітчизняних нормативно-правових актів із європейськими стандартами та впровадження міжгалузевого підходу до нормотворення. Цифровізація юридичної техніки відкриває нові можливості для вдосконалення правової системи, зокрема шляхом використання автоматизованих систем аналізу законодавства, штучного інтелекту для правової експертизи та електронного документообігу. Водночас ефективне впровадження таких технологій потребує належної підготовки спеціалістів та створення необхідної інфраструктури, що забезпечить прозорість і системність правотворчого процесу. Таким чином, для підвищення ефективності юридичної техніки в Україні необхідно здійснити комплексні реформи, що включають перегляд законодавчих процедур, вдосконалення механізмів правозастосування, розширення можливостей цифрового аналізу правових норм та активне залучення юридичної спільноти до процесу вдосконалення законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шемшученко Ю.М. Систематизація законодавства: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Національної академії правових наук України*. 2020. № 1. С. 25–33.
2. Лавренко Д.О. Функціональна панель юридичних конструкцій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 64–67. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.10>.
3. Шутак І.Д. Розвиток теорії та практики юридичної техніки. Харків: Право, 2018. 368 с.
4. Пивоваров В.М. Мова права як один із головних засобів юридичної техніки. Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції, 30 вересня – 1 жовтня 2015 р. Харків: Нац. Юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. 178.

5. Наливайко Л.Р., Чепік-Трегубенко О.С., Задаля Д.К., Мінакова Є.В., Кулініч О.О., Лавренко Д.О., Лебедева Ю.В., Наливайко І.О., Задоя В.Є. Практикум з Конституційного права: навчальний посібник / кол. авторів; за заг. ред. д.ю.н., проф., Заслуженого юриста України Лариси Наливайко. 2-ге вид., допов. та оновлено. Дніпро: ДДУВС, 2022. 704 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13540/1/%D0%9F%D0%9F_%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%A7.%20%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A_%D0%A7%D0%95%D0%A0%D0%92%D0%95%D0%9D%D0%AC%202023_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B4_%D0%B0%D0%B2%D1%82.pdf.
6. Лавренко Д.О. Значення юридичної конструкції як засобу юридичної техніки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. №2. 2023. С. 56–60. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.10>.
7. Дзюбенко О.Л. Юридична техніка відомчої нормотворчості в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 16 с.
8. Пригара Л.І. Юридична техніка актів правозастосування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2008. 19 с.
9. Оніщенко Н.М. Методологічні засади правознавства в Україні. *Науковий вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Право. 2023. № 7. С. 90–97.
10. Гриценко І.С. Проблеми правової політики у сфері законотворення. *Юридичний часопис Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. № 5. С. 34–41.
11. Наливайко Л.Р. Практикум із публічного права: практика тлумачення і застосування: навч. посібник (3-є вид.). Дніпро: ДДУВС, 2024. 260 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11436/%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%A3%D0%9C%20%D0%9A%D0%9F_2022____.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
12. Чепік-Трегубенко О.С. Принцип верховенства права: доктрина та судова практика. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3 (118). С. 121–127. URL: https://er.dduvs.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10523/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%92_3-2022-121-127.pdf?sequence=5&isAllowed=y.